

ГЛАС, СЛОГ И СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ У ПЕСМИ *МЕЋУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ* ЛАЗЕ КОСТИЋА

У овом раду ће песма *Међу јавом и мед сном* Лазе Костића бити квантитативно анализирана. Посебно ће се обратити пажња на гласове, њихову учесталост јављања у песми; на слоге, њихову структуру, која ће бити и табеларно приказана, отвореност и затвореност; хијат, сугласничке групе.

Кључне речи: глас, слог, хијат, сугласничке групе, песма *Међу јавом и мед сном*.

Међу јавом и мед сном

*Ср/це мо/је са/мо/хра/но,
ко те по/зва у мој дом?
не/у/мор/на пле/ти/сан/ко,
што пле/ти/во пле/теш тан/ко
ме/ђу ја/вом и мед сном.*

*Ср/це мо/је, ср/це лу/до,
шта ти ми/слиш са пле/ти/вом?
ко пле/ти/ља о/на ста/ра,
дан што пле/те, ноћ о/па/ра,
ме/ђу ја/вом и мед сном.*

*Ср/це мо/је, ср/це кив/но,
у/би/о те жи/ви гром!
што се не даш ме/ни жи/ву
раз/бра/ти у пле/ти/ву
ме/ђу ја/вом и мед сном! (Костић 1999: 44)*

¹ lingvistkinja@gmail.com

Увод

Песму *Међу јавом и мед сном* Лаза Костић је написао 1863. године. Ово је једна од најпознатијих његових песама, сврстава се у програмске, а позната је и по свом рефрену, који је исти као и наслов песме.

За ову песму каже се да је у њој „Костић дао основну поетичку формулу своје поезије, или, још шире, нашу, српску формулу песничког стварања уопште“ (Деретић 2007: 752).

У овом раду ће поменута Костићева програмска песма бити посматрана на други начин, не са становишта теорије књижевности, већ из перспективе језика, тачније, биће фонолошки и квантитативно анализирана.

Глас

Фреквентност појављивања гласова у овој песми може се приказати следећом табелом:

А	21	Ј	7	С	14
Б	2	К	5	Т	17
В	10	Л	9	Ћ	1
Г	1	Љ	1	У	10
Д	7	М	23	Ф	0
Ђ	3	Н	14	Х	1
Е	29	Њ	0	Ц	5
Ж	2	О	31	Ч	0
З	2	П	9	џ	0
И	18	Р	12 ²	Ш	7

Пишући песму *Међу јавом и мед сном*, Лаза Костић је употребио 261 глас. Од овог корпуса гласова састављено је свега 69 речи (неке лексеме се понављају), што значи да је просечна дужина речи у овој песми – четири гласа³.

Фонема *о* у песми се јавља 31 пут, што износи 11,88% свих гласова, а поред тога је и најфреквентнији вокал, у односу на остала четири: *е* се јавља 29 пута, што је 11,11% свих гласова, *а* се јавља 21 пут, што је 8%, *и*

² Од 12 пута, колика је фреквентност појављивања овог гласа, *р* је 5 пута било самогласничко, тј. имало је функцију вокала. Интересантно је да се вокално *р* увек јављало само у речи *срце*, која се у песми среће пет пута.

³ Прецизније: 3,78.

се јавља 18 пута, што је 6,9%, у се јавља 10 пута, што износи 3,83%. Треба напоменути да се и вокално *p* појавило 5 пута, што је 1,92%.

Од сугласника најфреквентнији је праскави зубни безвучни сугласник – *m*. Јавља се 17 пута, па је његова фреквентност у односу на све употребљене гласове 6,51%, а у односу на консонанте⁴ (има их 147) 11,56%.

Од сонаната доминира *m* – јавља се 23 пута, што је 8,81% у односу на све гласове, а 15,65% у односу на све консонанте.

У песми нису примећене следеће фонеме: *њ, ф, ч, џ*.

СЛОГ

Постоји више начина за дефинисање слога. Неки од њих су: „најмања артикулационо-акустична јединица на коју се реч природно дели“ (Гудурић, Петровић 2006: 327), „најмања гласовна јединица изговорена јединственом артикулацијом, чији су носиоци вокали или дифтонзи, а ређе и сонанти“ (Бугарски 1995: 87), „основна конструктивна ћелија говора реализована у једном артикулационом захвату“ (Мозаик знања 1972, s. v. *слог*), „гласовна језичка јединица која се остварује једним изговорним (артикулационим) захватом“ (Станојчић, Поповић 2000: 37). С акустичког аспекта, слог је „звучни сегмент говора који се састоји од сонорног језгра и периферних делова мање сонорности“, са становишта перцепције говора „аудитивна јединица сасвим реална за изворне говорнике“, а са функционалног аспекта – „сегмент говора који се састоји од језгра (носиоца слога, слоготворног гласа) и консонаната који га окружују“ (Кашић 1998: 101).

У овом раду највише ћемо се бавити самим слогом, па је неопходно рећи нешто и о његовој структури. Постоје одређена ограничења у погледу дистрибуције фонема, па, у вези са тим, треба поменути да је, у фонологији, фонотактика термин који означава „тактичко понашање фонолошких јединица које постоје у датом језику“ (Кристал 1999, s. v. *фонотактика*), односно „правила уланчавања фонема“ (Бугарски 1995: 87).

Слог можемо поделити на његов централни део – нуклеус и на периферне делове – узлаз и коду (према Зец 2007: 281). Од ова три дела слога, једино је нуклеус обавезан. На пример, у инструменталу именице *сан*, односно у облику *снам*, секвенца /сн/ је узлаз⁵ слога, /о/ нуклеус, а /м/ кода.

⁴ Овде ћемо термин консонанти посматрати у ширем смислу, па смо под њим подразумевали и сонанте.

⁵ Код Кристала (Кристал 1999, s. v. *слог*) уместо термина узлаз користи се термин *наступ* (на енглеском: *onset*). Остали термини (*нуклеус, кода, маргина*) поклапају се са онима коришћеним у овом раду.

За организацију слога од великог значаја је сонорност гласова који га чине. Скала сонорности може бити приказана на следећи начин (при чему полазимо од гласова са највећом сонорношћу):

вокали
 ликвида /r/
 ликвиде /l, lj/
 назали /n, m, nj/
 опструенти (Зец 2007: 282).

На почетку рада можемо видети како изгледа једна од најлепших и најпознатијих Костићевих песама подељена на слоге⁶. Прво што се може уочити јесте да нема много једносложних речи, како акцентованих тако и неакцентованих⁷. То су следеће речи: *гром, дан, даш, дом, и, ко, мед, мој, не, ноћ, са, се, сном, те, ти, у, шта, што*. Набројавши једносложнице, уочавамо да их има осамнаест (без понављања).

Посматрајући једносложне речи, може се видети да их има једнословних, двословних итд., па ће и бити разврстане према структури слога⁸:

1. В⁹: *у* (2), *и* (3), укупно 5;
2. СВ: *не* (1);
3. КВ: *ко* (2), *са* (1), *се* (1), *те* (2), *ти* (1), укупно 7;
4. КВС: *дан* (1), *дом* (1), укупно 2;
5. КВК: *даш* (1);
6. СВК: *мед* (3), *ноћ* (1), укупно 4;
7. СВС: *мој* (1);
8. ККВ: *шта* (1), *што* (3), укупно 4;
9. КСВС: *гром* (1), *сном* (3), укупно 4.

Наведена подела једносложница, којих, са понављањима, има 29, што је 11,11% целокупног инвентара песме, још једном нам потврђује

⁶ Песма је подељена на слоге према правилима наведеним у: Станојчић, Поповић 2000: 37. Иначе, у раду Гудурић, Петровић 2006: 327, наглашено је да „уколико реч садржи унутрашњу консонантску групу, неопходно је одредити систем правила која ће се заснивати на природи морфемске структуре речи. То значи да ће се једна иста консонантска група код различитих речи различито предвајати на слоге у складу са њиховом морфемском структуром: у једном случају она ће бити недељива, а у другом ће се сугласници који је чине поделити између два узастопна слога“. У њиховом раду су, такође, дати предлози поделе речи на слоге засновани на морфемској структури речи у српском језику.

⁷ У раду нећемо одвајати проклитике и енклитике од акцентованих речи.

⁸ В ће бити скраћеница за вокал, К за консонант, С за сонант.

⁹ Наведене речи састоје се из једне морфеме, а њу чини само један глас.

раније наведену чињеницу да у песми не доминирају једносложнице. Од једносложних речи најчешће се јављају трословне – чак 12 (41,38%), затим двословне – има их 8, једнословне – 5, и, на крају, четворословне, а има их – 4. Отворених слогова има укупно 17, а затворених 12, што значи да је однос отвореност – затвореност слогова у једносложним речима 58,62 : 41,38, скоро па 3:2.

Пошто смо посебну пажњу обратили на једносложнице, исти поступак ћемо примењивати и на двосложне и на остале вишесложне речи, при чему ћемо посебно посматрати структуру иницијалних, медијалних и финалних слогова.

Инвентар двосложница у песми *Међу јавом и мед сном* изгледа овако:

1. жи/ви, лу/до, ме/ђу, ме/ни, жи/ву, мо/је, о/на, пле/те, по/зва, ср/це, ста/ра (оба слога су отворена);
2. ја/вом, кив/но, ми/слиш, пле/теш, тан/ко (један слог је отворен, а други је затворен).

Структуру слога у двосложницама, којих без понављања има 16, такође ћемо посебно анализирати, и то са посебним освртом на природу иницијалног и финалног слога.

Иницијални слог:

1. В-: о-, укупно 1;
2. КВ-: жи- (2), по-, ср-, укупно 4;
3. СВ-: лу-, ме- (2), мо-, ја-, ми-, укупно 6;
4. КВС-: кив-, тан-, укупно 2;
5. КСВ-: пле- (2), укупно 2;
6. ККВ-: ста-, укупно 1.

Финални слог:

1. -КВ: -до, -ђу, -те, -це, -ко, укупно 5;
2. -СВ: -ви, -ни, -ву, -је, -на, -ра, -но, укупно 7;
3. -КСВ: -зва, укупно 1;
4. -КВК: -теш, укупно 1;
5. -СВС: -вом, укупно 1;
6. -КСВК: -слиш, укупно 1.

Из овако подељеног инвентара двосложних речи, може се закључити да их, у односу на једносложнице, има готово дупло мање. Исти је однос двосложница са оба отворена слога према онима у којима се јавља један затворен слог. Првих има двоструко више, тачније, њихов однос је 11:5. Ако отворене слокове посматрамо посебно, било да се налазе у ини-

цијалном, било у финалном слогу, они чине¹⁰ чак 84,38% свих слогова који се јављају у двосложницама! И у иницијалном и у финалном слогу најчешће се јавља комбинација сонант + вокал (СВ-/СВ), и то 6 пута у првом случају и 7 пута у другом.

Инвентари тросложница и осталих вишесложница биће посматрани заједно, а они изгледају овако:

1. *о/па/ра, пле/ти/во, пле/ти/ву, пле/ти/ља, ра/збра/ти, са/мо/хра/но, у/би/о* (са свим отвореним слоговима);
2. *не/у/мор/на, пле/ти/вом, пле/ти/сан/ко* (са једним затвореним слогом).

Интересантно је да се ни у једној вишесложној речи нису јавила два затворена слога, па ни три, што нам, још једном, потврђује чињеницу да у овој песми доминирају, поред тросложних речи, и отворени слогови. Структура иницијалних, медијалних и финалних слогова у овим речима биће представљена на следећи начин:

Иницијални слог:

1. В-: *о-, у-*, укупно 2;
2. КВ-: *са-*, укупно 1;
3. СВ-: *не-*, укупно 1;
4. КСВ-: *пле-* (5), укупно 5;
5. СВК-: *раз-*, укупно 1.

Медијални слог:

1. -В-: *-у-*, укупно 1;
2. -КВ-: *-па-, -ти-* (5), *-би-*, укупно 7;
3. -СВ-: *-мо-*, укупно 1;
4. -КСВ-: *-хра-*, укупно 1;
5. -КВС-: *-сан-*, укупно 1;
6. -СВС-: *-мор-*, укупно 1;
7. -ККСВ-: *-збра-*, укупно 1.

Финални слог:

1. -В: *-о*, укупно 1;
2. -КВ: *-ти, -ко*, укупно 2;
3. -СВ: *-ра, -во, -ву, -ља, -но, -на*, укупно 6;
4. -СВС: *-вом*, укупно 1.

¹⁰ Има их 27.

Вишесложних речи у песми, без понављања, има 10. Од тога се најчешће јављају тросложнице. Има их чак 7. Поред њих, појављују се и три четворосложнице (*самохрано, неуморна, плетисанко*), док петосложних речи нема. Пренесено у проценте, то значи да од 26 вишесложница, колико их има у песми, укључујући и двосложнице, тросложница има 26,92%, двосложница 61,54%, а четворосложница – 11,54%.

У вези са периферним деловима слога, у односу на гласовну структуру периферних делова слога, посебно ћемо обратити пажњу на: покривене затворене (фреквентни су у артикулационој бази српскога језика) и покривене отворене слоге (најфреквентнији у артикулационој бази српскога језика), непокривене затворене и непокривене отворене слоге (без периферних делова). У песми *Међу јавом и мед сном* јављају се и покривени и непокривени, затворени и отворени слогови:

1. непокривени отворени: В (10 слогова у песми; 10,64%);
2. покривени отворени: КВ, СВ, ККВ, КСВ, ККСВ (63; 67,02%);
3. непокривени затворени: нема примера;
4. покривени затворени: КВК, КВС, СВС, СВК, КСВК, КСВС, ККВК, (21; 22,34%).

Наведени подаци су у сагласности са фреквентношћу покривених и непокривених, затворених и отворених слогова у артикулационој бази српскога језика.

Табеларни приказ структуре слога у песми *Међу јавом и мед сном*

Структура слога	Једносложне речи	Двосложне речи		Вишесложне речи			Укупно
		Иниц.	Финални	Ин.	Мед.	Фин.	
В	5	1	-	2	1	1	10
КВ	7	4	5	1	7	2	26
СВ	1	6	7	1	1	6	22
ККВ	4	1	-	-	-	-	5
КВК	1	-	1	-	-	-	2
КВС	2	2	-	-	1	-	5
КСВ	-	2	1	5	1	-	9
СВС	1	-	1	-	1	1	4
СВК	4	-	-	1	-	-	5
ККСВ	-	-	-	-	1	-	1
КСВС	4	-	-	-	-	-	4
КСВК	-	-	1	-	-	-	1
Укупно	29	16	16	10	13	10	94

Хијат¹¹

Интересантно је осврнути се и на појаву хијата у песми *Међу јавом и мед сном*. У овом раду посебно ћемо обратити пажњу само на појаву спољашњег хијата, пошто се унутрашњи хијат не појављује у песми. Иако је спољашњи хијат присутан у песми, он није чест. То се може видети у примерима: *плетиља она; кивно, убио; разбрати у*.

Сугласничке групе

Од сугласничких група најфреквентније су двочлане медијалне, што потврђују следећи примери: *самохрано, позва, неуморна, плетисанко, танко, мислиш, кивно*, а има и иницијалних двочланих: *плетиву, што, шта*, али и трочланих медијалних: *разбрати*.

Двочлане иницијалне групе

Од двочланих иницијалних присутне су групе *пл-* (КС-, тачније уснени праскави безвучни сугласник и алвеоларно-латерарни сонант) и *шт-* (КК-, тачније безвучни предњонепчани фрикатив и безвучни експлозивни дентал), у речима *плетиву* и *што, шта*.

Двочлане медијалне групе

Као најфреквентније, двочлане медијалне сугласничке групе су и најразноврсније. Зато ћемо их класификовати на следећи начин:

1. КС: *самохрано, позва, мислиш* (у сва три случаја јавља се комбинација фрикатив + сонант);
2. СС: *неуморна, кивно* (у оба случаја други сонант је алвеоларни назал);
3. СК: *плетисанко, танко* (у оба случаја јавља се иста група: *-нк-*, односно, комбинација алвеоларног назала и безвучног задњонепчаног плозива).

¹¹ Хијат подразумева да се на крају једне и на почетку наредне речи нађу два самогласника један до другог, при чему долази до нешто дужег трајања отворености уста – до зева. Постоји унутрашњи и спољашњи хијат. Унутрашњи се јавља у једној речи (нпр. у *веома*), а спољашњи на споју две речи (нпр. у предлошко-падежној конструкцији на *Авали*). Према Мозаик знања 1972, s. v. хијат.

Трочлане медијалне групе

Од трочланих медијалних група, у песми се јавља само једна. У питању је група *-збр-*, коју дели морфолошка и слоговна граница (психолошка, у овом случају). Ова група (у речи *разбрати*) састоји се из звучног денталног фрикатива, звучног лабијалног пловива и вибранта.

Закључак

Иако предмет овога рада није била стилистичка анализа песме, она се може довести у везу са закључцима добијеним у овом раду. На пример, мелодичности у песми, поред стилских фигура, асонанци и алитераација, доприноси и сам стих –осмерац и седмерац. Затим, на крају стихова јављају се и једносложне речи и вишесложне, па је рима, с једне стране, мушка и затворена, а, са друге стране, женска и отворена, што је резултат природе слога.

Након анализе у овом раду, може се извести закључак да у овој песми постоји тенденција ка отворености слогова, за разлику од његове „завршне“ песме, тј. песме *Santa Maria della Salute*, у којој се јавља тенденција ка затворености слогова, а доминира мушка рима, што је резултат великог броја једносложница.

Квантитативну анализу у потпуности бисмо могли да сагледамо тек у контексту целокупног Костићевог стваралаштва, што би довело и до прецизнијих закључака. У том погледу, овај рад представља само почетни корак.

Грађа

Костић 1999: Лаза Костић, *Изабране песме*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999, 44.

Цитирана литература

- Бугарски 1995: Ранко Бугарски, *Увод у општу лингвистику*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Гудурић 2004: Снежана Гудурић, *О природи гласова*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Гудурић, Петровић 2005: Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић, „О природи гласа [р] у српском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, год. 48, бр. 1-2, 135–150.

- Гудурић, Петровић 2006: Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић, „О проблему слога у српском језику“, *Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XX, бр. 8, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 327–343.
- Гудурић, Петровић 2008: Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић, „Прилог проучавању фонетске природе гласова српског језика: струјни сугласници“, *Јужнословенски филолог*, бр. 64, 73–108.
- Гудурић, Петровић 2010: Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић, *Фонологија српскога језика*, Институт за српски језик САНУ / Београдска књига / Матица српска, Београд.
- Зец 2007: Драга Зец, „Слоготворни гласови у српском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, L, Нови Сад, 281–295.
- Јакобсен 2008: Пер Јакобсен, „Структура слога“, *Јужнословенски филолог* (Београд), LXIV (2008), 135–141.
- Јанић 2009: Александра Јанић, „Једносложнице у рими песме 'Santa Maria della Salute'“, *Бдење* (Сврљиг/Књажевац), VIII/21-22 (2009), 119–125.
- Јанић 2011: Александра Јанић, „Квантитативно-фонолошка анализа песме *Santa Maria della Salute* Лазе Костића“, *Philologia Mediana*, год. III, бр. 3, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 465–483.
- Кашић 1998: Зорка Кашић, „Слогови и консонантски скупови у артикулационој бази српског језика“, *Београдска дефектолошка школа 1*, 101–109.
- Кашић, Јовичић, Ђорђевић 2006: Зорка Кашић, Слободан Јовичић, Миодраг Ђорђевић, „О дефинисању краја изговорене речи“, *ЕТРАН*, Београд, 462–465.
- Кристал 1999: Дејвид Кристал, *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Нолит, Београд.
- Мозаик знања 1972: *Енциклопедијски лексикон – Мозаик знања, Српскохрватски језик*, Интерпрес, Београд.
- Правопис 2010: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Маго Пижурница, *Правопис српскога језика*, Матица српска, Нови Сад.
- Симић, Остојић 1981: Радоје Симић, Бранислав Остојић, *Основи фонологије српскохрватскога језика*, Титоград.
- Станојчић, Поповић 2000: *Грамматика српскога језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стевановић 1981: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Научна књига, Београд.
- Стошић 2009: Јелена Стошић, „Техничка помоћ у изучавању квантитативних односа у тексту“, *Шта очекујем од проучавања језика писаца*, Писци и језик, књ. 1, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, Ниш, 72–76.

Aleksandra A. Janić

**PHONEME, SYLLABLE AND CONSONANT GROUPS
IN LAZA KOSTIĆ'S POEM *MEĐU JAVOM I MED SNOM***

Summary

The subject of this paper is the quantitative analysis of Laza Kostić's poem „Među javom i med snom”. The analysis includes the phonemes, syllables and words – one-syllable and multi-syllable. A special attention was paid to the syllable structure and consonant groups. The syllable structure is shown quantitatively and certain quantitative laws were identified in Kostić's poem.

Key words: sound, syllable, consonant groups, *Među javom i med snom*.

